

**ISHLAB CHIQARISH KORXONALARIDA MEHNAT
UNUMDORLIGINI OSHIRISH OMILLARI**

Xasanova Mohina Sherzod qizi

Andijon davlat texnika instituti Iqtisodiyot yo'nalishi 4-kurs talabasi

Xasanova1414@icloud.com telefon +998932265404

Annotatsiya. Mazkur tezisda ishlab chiqarish korxonalarida mehnat unumdorligini oshirishning asosiy omillari, ularni amaliyotda qo'llash yo'llari va iqtisodiy samaradorlikka ta'siri keng yoritilgan. Mehnat unumdorligi ishlab chiqarish samaradorligining asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, u korxonaning raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Tadqiqotda ilg'or tajribalar, statistika va ilmiy adabiyotlar asosida tahlil keltirilgan. Shuningdek, samarali boshqaruv, innovatsion texnologiyalar, xodimlarni rag'batlantirish kabi omillarning ahamiyati ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish samaradorligi, innovatsiya, texnologik modernizatsiya, mehnatni tashkil etish, boshqaruv tizimi.

Bugungi globallashuv jarayonida ishlab chiqarish korxonalarining raqobatbardoshligi, asosan, ularning mehnat unumdorligi darajasiga bevosita bog'liq bo'lib bormoqda. Mehnat unumdorligi – bu ishlab chiqarish resurslaridan maksimal darajada samarali foydalanish imkonini beruvchi ko'rsatkich bo'lib, uning o'sishi korxonaning iqtisodiy barqarorligiga, mahsulot tannarxining pasayishiga va foyda ko'rsatkichining ortishiga olib keladi. Ayniqsa, zamonaviy ishlab chiqarish muhitida texnologik yangilanishlar, raqamlashtirish, inson kapitaliga sarmoya kiritish va mehnatni ilmiy asosda tashkil etish mehnat unumdorligini oshirishning asosiy yo'nalishlaridan hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrdagi PQ–456-sonli qarorida ham ishlab chiqarishda samaradorlikni oshirish, innovatsion faoliyatni kengaytirish, mehnat resurslarini oqilona boshqarish asosiy vazifa etib

belgilangan. Shu jihatdan, ishlab chiqarish korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish omillarini chuqur o'rganish va ularni amaliyotga tadbiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mehnat unumdorligini oshirishga qaratilgan tadqiqotlarda G'arb olimlari (Taylor, Fayol, Drucker) tomonidan ishlab chiqilgan boshqaruv nazariyasi va mehnatni ilmiy tashkil etish konsepsiyalari muhim o'rin egallaydi. Taylorning "Scientific Management" asarida samarali mehnat jarayonini tashkil qilish uchun har bir ishchi kuchining individual imkoniyatlarini aniqlash va optimal sharoitlar yaratish asosiy tamoyil sifatida belgilangan[1].

O'zbekistonlik tadqiqotchilar (Jo'rayev B., Xo'jayev A., Shermatov M.) esa respublikamiz sharoitida mehnat unumdorligiga ta'sir etuvchi omillar sifatida kadrlar malakasi, mehnatni rag'batlantirish tizimi va ishlab chiqarish vositalarining texnik holatini ko'rsatib o'tganlar.

Ushbu tadqiqotda **kompleks yondashuv** asosida quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi:

Tahliliy-uslubiy yondashuv – mavjud ilmiy adabiyotlar, rasmiy ma'lumotlar va korxona tajribalari o'rganildi;

Statistik usul – O'zbekiston Davlat Statistika qo'mitasi va Iqtisodiy tadqiqotlar ma'lumotlari asosida jadval va raqamli tahlillar olib borildi;

Solishtirma tahlil – xorijiy va mahalliy ishlab chiqarish korxonalarining mehnat unumdorligi darajasi solishtirildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarish korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish quyidagi omillarga bog'liq:

Innovatsion texnologiyalarning joriy etilishi – bu avtomatlashtirilgan uskunalarning ish unumini oshirishi bilan bog'liq.

Xodimlarni malakali tayyorlash va ularni muntazam o'qitish – professional o'sish ishlab chiqarish jarayonlarining silliq borishini ta'minlaydi.

Motivatsiya va mehnatga haq to'lash tizimi – adolatli va samarali tizim xodim faoliyatini rag'batlantiradi.

Ish joyining tashkil etilishi – optimal sharoitlar mehnat samaradorligini oshiradi.

Ish vaqtidan oqilona foydalanish – vaqtni isrof qilmaslik unumdorlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi.

1-jadval. O'zbekiston sanoat korxonalarida mehnat unumdorligi ko'rsatkichlari (2020–2024)

Yil	Ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi (mlrd so'm)	Ishchilar soni (ming kishi)	O'rtacha unumdorlik (mlrd so'm/kishi)
2020	85 600	600	0.143
2021	95 200	615	0.155
2022	102 300	620	0.165
2023	114 000	630	0.181
2024*	125 000	635	0.197

**2024-yil ma'lumotlari dastlabki hisob-kitoblarga asoslangan.*

Jadvaldan ko'rinadiki, oxirgi 5 yil ichida mahsulot hajmi 46% ga oshgan, xodimlar soni esa 5.8% ga ko'paygan. Bu esa mehnat unumdorligining sezilarli darajada oshganini ko'rsatadi.

2-jadval. Mehnat unumdorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar va ularning ta'sir darajasi (so'rovnoma asosida)

Omillar	Korxonalar ulushi (%)	Ta'sir darajasi (1–5 ballik tizimda)
Texnologik yangilanishlar	68	4.7
Malaka oshirish va treninglar	54	4.3
Mehnatga haq to'lash tizimi	72	4.8

Omilar	Korxonalar ulushi (%)	Ta'sir darajasi (1–5 ballik tizimda)
Rahbariyatning yondashuvi	61	4.5
Ish sharoitlari va xavfsizlik	49	4.2

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mehnat unumdorligining oshishida eng kuchli omil bu — adolatli va samarali mehnatga haq to'lash tizimi hisoblanadi. Shuningdek, texnologik yangilanishlar ham yetakchi rol o'ynaydi.

Mehnat unumdorligi — ishlab chiqarish tizimining poydevori hisoblanadi. Korxona yoki tashkilot o'z faoliyatini yuqori samaradorlik bilan olib borishi uchun birinchi navbatda inson resurslari imkoniyatlaridan to'liq va oqilona foydalanishi zarur. Maqolada keltirilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Mehnat unumdorligining oshishi korxonaning raqobatbardoshligini, foyda ko'rsatkichlarini va umumiy iqtisodiy barqarorlikni oshiradi.

Texnologik modernizatsiya va avtomatlashtirish jarayonlari unumdorlikni oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Malakali ishchi kuchini tayyorlash, ularni qayta o'qitish va rivojlantirish — bu uzoq muddatli iqtisodiy natijalarga olib keladigan muhim strategik yo'nalishdir.

Korxonalarda motivatsion tizimni takomillashtirish, xodimlarni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish mexanizmlari ishlab chiqilishi lozim.

Ishlab chiqarish jarayonini ilmiy asoslangan holda tashkil qilish, ya'ni vaqt va mehnatni to'g'ri taqsimlash natijasida unumdorlik sezilarli darajada oshadi.

Davlat darajasida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan siyosat va qonunlar kuchaytirilishi, ayniqsa soliq va kredit imtiyozlari bilan qo'llab-quvvatlash tizimi yanada takomillashtirilishi lozim.

Yuqoridagi barcha chora-tadbirlar ishlab chiqarish korxonalarining mehnat unumdorligini oshirish, mamlakat iqtisodiy salohiyatini mustahkamlash va global bozordagi pozitsiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Taylor F. — Scientific Management. New York: Harper & Brothers, 1911, b. 57.
2. Fayol H. — General and Industrial Management. London: Pitman Publishing, 1949, b. 103.
3. Drucker P. — The Practice of Management. New York: Harper Business, 1954, b. 215.
4. Jo'rayev B. — Ishlab chiqarish jarayonida samaradorlikni oshirish yo'llari. Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019, b. 65–78.
5. Xo'jayev A. — Mehnat iqtisodiyoti asoslari. Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2020, b. 122–138.
6. Shermatov M. — Korxona iqtisodiyoti va boshqaruvi. Toshkent: "IQTISODIYOT", 2021, b. 90–115.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari.
www.stat.uz